

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

**Javaslat a
BOROSTYÁN-KÚT – SZENT-KÚT KÁPOLNA
települési értéktárba történő felvételéhez**

Készítette:
Vásárhelyi Anzelm

 (aláírás)

Bakonybél, 2024. február 12
(P. H.)

BAKONYBÉLI TELEPÜLÉSI
ÉRTÉKTÁR BIZOTTSÁG
8427 Bakonybél, Pápai utca 7.

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:
Szent Maurícius Monostor
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:
Név: Vásárhelyi Anzelm
Levelezési cím: 8427 Bakonybél, Szent Gellért tér 1.
Telefonszám: + 36304704484
E-mail cím: vasarhelyi.anzelm@gmail.com

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: Borostyán-kút – Szent-kút kápolna és park
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

- agrár- és élelmiszergazdaság egészség és életmód épített környezet
 ipari és műszaki megoldások kulturális örökség sport
 természeti környezet turizmus

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: Bakonybél

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

- települési tájegységi megyei külhoni magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

BOROSTYÁN-KÚT - SZENT-KÚT BAKONYBÉLBEN

1. A remete életforma

Az ókersztény egyházban Egyiptomban, Palesztínában és Szíriában jöttek létre az első remeteségek. A magány és a közösségi élet közti szoros kapcsolat és egyensúly olyan kérdés, mely a szerzetesség kezdetei óta nagy horderővel bírt. Nursiai Szent Benedek (+547 k.) maga is évekig magányban élt, és csak a tanítványok kérésére vállalta a közösségi életet. Szent Benedek 530 k. írt REGULÁJÁBAN így jellemzi az anakorétákat¹: „Ezek nem a szerzeteséletnek kezdő nekibuzdulásával, hanem a monostorban való huzamosabb próbatétel útján lettek azok. Ezek sok

¹ A görög *heremosz* szó a sivatagot jelöli, az eremita pedig, amelyből a magyar remete szó származik, a sivatagban élő emberek megnevezése.

társuk segítségével már megtanultak az ördög ellen küzdeni, és jól felkészülve testvéreik csatasorából magános harcra nyugodtan a pusztába vonulhatnak, és mások támogatása nélkül, pusztá kézzel és karral bátran tudnak harcolni Isten segítségével a test és a gondolatok bűnei ellen.”² Regulájában a szerzetesek egyik fajtájának — s nem pedig a szerzetesélet magasabb fokának— tekinti az anakorétákat vagyis a remetéket.³

A nyugati szerzetesség 10-11. századi periódusának sajátos jelensége a remete-mozgalom. Főként Itáliában virágzik, de nálunk Magyarországon is. A Szent Márton-hegyi Monostorhoz (közismert nevén Pannonhalma) három név szerint is ismert remeteség tartozott: ezek egyike a Bakony északi lejtőjén Kereszt-Úr remeteség. A két első magyarországi szent a Zobor-hegyi remeték: András és Benedek. Magyarországon a remeteségek a 12. század folyamán gazdasági központokká válnak. Ez az életforma a Bakonyban majd a barokk korban virágzik ismét.⁴

2. Szent Gellért Bakonybélben

Gellért szentté avatására készített őslégenda elveszett, s az ebből készült KIS LEGENDA csak szüksézávan számol be az ifjúkoráról. A kései, ún. NAGY LEGENDA ugyan részletezi az itáliai éveket, de sok anakronizmus terheli a szöveget. Gellért Velencében született 980 k., és szülei 5 éves korában a San Giorgio monostorba adták. Galliai tanulmányai után visszatért Itáliába, és kapcsolatba kerülhetett Szent Nílussal, Grottaferrata görög monostor alapítójával és Szent Romuálddal, az itáliai remete-mozgalom újrarendítőjével. A remeteélet iránti vágya feltehetően — mely püspöki szolgálata idején is elevenen élt — ilyen személyes élményekből táplálkozott.

Szent Gellért a velencei Szent György Monostorból 1015 k. érkezett Szent István udvarába. A király az előkelő származású és kiváló műveltségű Gelléltre bízta Imre herceg nevelését. A betűvetés és a korabeli műveltség közvetítése mellett az Intelmek értelmezése, kifejtése lehetett a tanítómester feladata. Az INTELMEK c. királytükör mintegy foglalatát adja azoknak az alapelveknek, mely a korabeli keresztény uralkodók helyes ítéletalkotását, kormányzását biztosították.

Szent Gellért 1023 /1024 fordulóján telepedett meg a béli monostor remeteségében. Hogy miért vonult vissza a királyi udvarból a béli remeteségbe, arra vonatkozóan több magyarázat kínálkozik. A kisebbik legenda így beszéli el a történetet: *„Történt pedig, hogy amikor Gellért látta: Szent Imre gyarapszik erényben, és Krisztus segítségével az emberi nem ellenségét férfi módra legyűri, a nép zaja elől menekülve egy magányos helyre vonult vissza; melyet a nép nyelven Bélnek hívtak. Itt hét álló esztendeig böjtnek, imádságnak, virrasztásnak szentelte magát, ki nem mozdult innen; kunyhót épített magának, ebben fogalmazta műveit, amelyeket saját kezűleg le is írt.”*⁵ Szegfű László kutatásai szerint a királyi udvarból való visszavonulás háttérében a személyes indíték mellett politikai motívum is lehetett. Szegfű László Szent Gellért DELIBERATIO c. teológiai művének kritikai kiadásához írt bevezetőjében (Szeged, 2000) említi, hogy 1024-ben a Velencéből elűzött Otto Orseoló doge családja Magyarországra menekült, ezzel egyidőben Gellért visszavonult a királyi udvarból. A két család rég vetélkedett a velencei dogei méltóságért. Gellért valószínűleg kitért az Orseolók elől, nem kívánta átörökíteni a családi békétlenséget.

A király miután megtörte Ajtony ellenállását, az ő szállásterületén alapította meg a Marosvári (később Csanádi) Püspökséget. Ennek megszervezését és kormányzását Gelléltre bízta. A szentéletű, tekintélyes szerzetes-püspök — több társával együtt — az István király halála után kitört zavargásoknak esett áldozatul a budai Kelen-hegyen 1046. augusztus 29-én.⁶ Gellért személyében olyan missziós lelkületű szerzetes érkezett hazánkba, aki szavaival és tetteivel egyaránt Krisztus iránti hűségéről tanúskodott. Szent Gellért, a velencei Szent György Monostor apátja zarándokbotot vett kezébe, s így érkezett Székesfehérvárra. A monostor zártságában élő szerzetes évekig a királyi udvarban szolgált, s élete felén remeteségbe vonult, a közéletből a magányba. A Szentlélek útmutatásaira fogékony ember a magányban töltött hét

² RB 1,3-5.

³ André Louf: Solitudo pluralis, in: Collectanea Cisterciensia 38/1. (1976) 29-39.p., ford. Bán Izsák, kézirat

⁴ Dénesi Tamás: Remeték a Veszprémi egyházmegye területén a XVIII. században, in: Nép vallásosság a Kárpát-medencésben 5., Veszprém, 2001.79-111.p.

⁵ Szent Gellért püspök nagy legendája, i.m. 74. p.

⁶ A Szabolcsi zsinat (1092) óta a magyar egyház Gellért ünnepét szeptember 24-én üli meg.

esztendő után a király kérésére ismét közszolgálatot vállalt. Életútja példaként áll előttünk: a magány és a közösség, a tanulás és a tanítás, a szó és a szótlanság kétpólusú világában élt. Ez a mozgás Gellért életének misztériuma. A tanítás és a remeteség a misszió két formája, mely a vértanúságban nyerte el végső értelmét. Szent Gellért szelíd ember volt, minkén Szent Maurícius és vértanútársai, *"akik az élet szeretete miatt nem utasították el a halált."* 1083-ban Szent László király kérésére a pápa szentté avatta István királyt, Imre herceget, Gellért püspököt és a két Zobor-hegyi remetét: Zoerárd (Szórád) Andrást és Benedeket. A Szabolcsi zsinat (1092) óta a magyar egyház Gellért ünnepét szeptember 24-én üli meg.

3. Borostyán-kút (Szentkút)

IX. Gergely pápa 1230-ban kelt bullája említ két béli kápolnát, az egyiket Szűz Mária tiszteletére szentelve, — Bél Mátyással ellentétben nem Szent Günther, hanem — Szent Gellért sziklája felett, a másikat pedig Mária Magdolna tiszteletére szentelve, „*Sorvul*” kert felett. Elképzelhető, hogy a középkorban Szent Gellért sziklájának nevezett hely a Borostyán-kővel volt azonos. Bél Mátyás úgy tudja, hogy Szent Günther a Borostyán-kőnek nevezett szép szikla tetején épített remeteséget a Boldogságos Szűz tiszteletére. Később Szent Gellért is itt telepedett meg ugyanebben a völgyben, csak a fent említett helytől kicsit keletebbre, egy távolabb eső dombon.⁷ Pirnecker Marián, a béli apátság barokk-kori újjáépítője 1736-tól naplót vezetett a fontosabb eseményekről, s ezt utódai is folytatták szinte az 1950-es feloszlatásig. A 18. században a Borostyán-kúttal kapcsolatban — Gellért remetéskedésének vélt helyén — többet említik Günthert mint Gellértet. Úgy tűnik, hogy valóban helytálló az a feltételezés, hogy a mai Borostyán-kútnál Günthernek volt remetelakja. 1765. június 3-án Koller Ignác veszprémi püspök látogatta meg az apátságot, és mindjárt érkezése napján kísérték *„ad scaturigines s. Guntheri”*, azaz Szent Günther forrásaihoz. Fuxhoffer Damján bencés 1803-ban kiadott Monasterológiájában szintén megkülönbözteti Szent Günther és Szent Gellért remeteségét, és közlése szerint mindkét szentnek eleven az emléke, kultusza.

A kolostor történetét feldolgozó 1838-ból származó írás úgy tudja, hogy Szent Gellért a temető helyén remetéskedett, *„hol e' század elején még látszhatók valának — ti. Szent Gellért tiszteletére szentelt kápolna — némely nyomai, most az alapfalakon kül semmi sincs fen már.”* Szent Günther remetesége a monostortól mintegy 500 lépésre esett, s a borostyáni kút felett volt található ahol *„itt ott maiglan is akadhatni némely alapfalakra.”*⁸ A régi temetőben álló Szent Gellért kápolnának, ami köré a 18. század közepén a szerzetesek is temetkeztek, a 20. sz. elején már nyoma sem látszott. Pótlására 1824-ben kápolna épült a Borostyán-kútnál (mai Szentkút) Nyuli Viktor plébános kezdeményezésére, ahogy a Bakonybéli Napló írja: *„hogy eleget tegyenek a hívek igényeinek, akik buzgóságukban sokat járnak ide”*. A kápolnát Horváth Pál pannonhalmi kormányzó apát kérésére Szent Gellért tiszteletére szentelték 1825-ben, melyet 1889-ben a ma is látható épülettel váltottak föl.⁹

1855-ben Sárkány Miklós apát idején a Borostyán-kút felett építették a Kálváriát a 14 stációval, melyet 1884-ben felújítottak. A Kálvária korábban — egy 1778-as adat szerint — a Szőlőgyöpn volt. 1889-ben a hegy lábánál fakadó forrásoknak vizét gyűjtő medencét építettek, a barlangot befalazták és Lourdes-i szobor került eléje.¹⁰

A Borostyán-kő tövében három forrás fakad. Fojtényi Kászon 1850 április 9-én tett bakonybéli látogatására „eszmefuttatások” c. feljegyzéseiben¹¹ így emlékezik vissza: *„mint vendég ott lakó rendtársaimmal kiballagtunk a Borostyán nevű hármass kútforráshoz, holott egy 1826-ban épült kápolna s oldalvást Urunk szent keresztfája áll, e mellett két derék terebélyes bükk, melynek*

⁷ Bél Mátyás, Veszprém vármegye leírása. Veszprém, 1989. 67.p.

⁸ A' bakonybéli apátság. (szerző nélkül), in: Egyházi Tár, 1838. November 39-40.p. A tanulmányt Briedl (Beély) Fidél írta, akinek *Bakonybél leírása* című kézírata a Pannonhalmi Főkönyvtár Bencés Kézirattárában található (BK 218 I)

⁹ Sörös Pongrác: A bakonybéli apátság története II.. (PRT 9), Budapest, 1904. 287-288.p.

¹⁰ Borostyán sz. kút követelő és szenvedő állapotának Jegyzőkönyve, 1855-1888., Bakonybéli iratok II., Pannonhalmi Területi Apátság Levéltára

¹¹ Sólymos Szilveszter: Szent Günther remete, in: Bencés Diákszövetség Almanach 2000, 19-34.p.

egyikén, a szent keresztnek balra, Szűz Anyánk füstött képe függ. E helyiség iránt a környékbeli falvak katolikus népsége különös kegyeletet tanúsít.¹² A látogató „hármaskút”-t említi, és valóban a Borostyán-kút mellett „Hármaskút”-nak is nevezi a nép. Már egy 1397-ben kelt oklevél úgy említi mint „*abbatia trium fontium de Beél*”. Egy 19. századi újságcikk tanúsága szerint a Borostyán-kő tövében fakadó három forrás mindegyikének neve van: Gellért, Mór és Günther.¹³ Közvetlen a Borostyán-kő lábánál lévő nagy méretű kősziklákat a népi hagyomány „Szent Günther könnyei”-nek nevezi.

Az ősi kultuszhelyen az 1960-as évekig megmaradt egy népszokás, az ún. Pilátus égetés. Minden esztendőben Nagycsütörtök éjszakán tüzet gyújtottak a jámbor emberek, és imádkozva-virrasztva készültek Jézus keresztthalálának és föltámadásának megünneplésére. 1996-ban a település lakóinak összefogásával megkezdték a 11. századi remeteség parkosítását, jelenleg ez a település egyik látogatott helye. A remeteség — így lakatlanul is — alkalmas hely a test és a lélek elcsendesedésére. A Borostyán-kúti remeteség a belső elrendeződésnek, Isten és ember találkozásának szent helye. Ez a remeték által lakott, imádságukkal és vezeklésükkel megszentelt hely hasonlatos a kincset rejtő földhöz. Aki nyitott szemmel és érzékeny szívvel tekint a múltba, szemléli a tájat és benne önmagát, az kincset talál a szántóföldben.

Vásárhelyi Anzelm OSB

A kápolnát adományokból, felajánlásokból, önkéntes munkákkal, 2013-ban restaurálták a Szent Maurícius Monostor irányítása mellett. A műemléki helyreállítás érdekében indult Cseh Tamás emlékéhez fűződő, 2010-2013-között a monostor szervezésében kezdett kulturális estek sorozata, amelyet 2015-től Énekmondók Emlékezte programsorozat folytat az önkormányzat szervezésében.

A kápolna környékének rendezésére 2019-ben állami támogatás segítségével került sor. Az önkormányzat sétaútvonal kiépítésével a kútmedence újralfalazásával és keresztelőkútnak megfelelő kialakítással, korszerű világítással és új pihenőpadok kihelyezésével a hely szelleméhez méltó, akadálymentesen megközelíthető környezetet alakított ki a Borostyán-kút körül.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

Településtörténeti, kultúr- és vallástörténeti és turisztikai szempontból kiemelt területe Bakonybélnek.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

Vásárhelyi Anzelm: A Béli Szent Maurícius Monostor története 1018-1998., Bakonybél, 2002.

Vásárhelyi Anzelm: Isten házában, közösségben. Bencés monostor ezer éve Bakonybélben, Séd Nyomda Kft, 2013.

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

<https://bakonybel-monostor.hu/tortenet/>

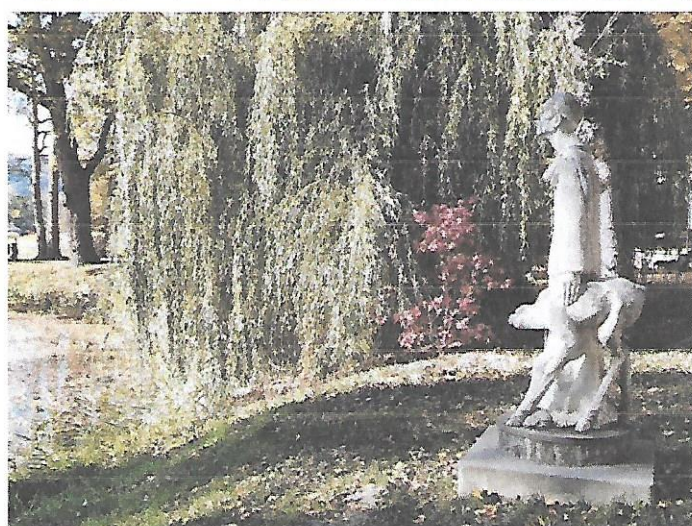
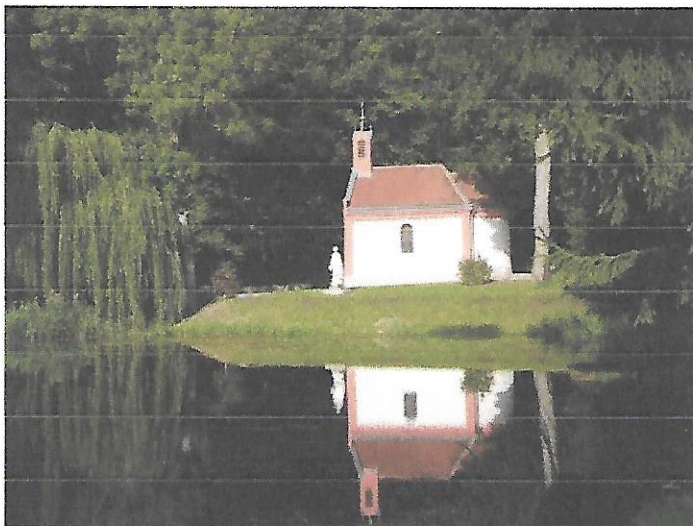
III.

MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

¹² BK 231 /I, Pannonhalmi Főkönyvtár

¹³ A Családi Lapok-ban Pőr aláírással *Utítárczámból* (1857, 38-39.p) címmel Bakonybélről és Zircről, mint két igazgyöngyről kap beszámolót az olvasó. A szerző is Hármaskút-nak nevezi a remeteséget. Az utítárczában szereplő három név közül Mór neve kevésbé ismert, ő feltehetően azonos Gellért tanítványával, aki Szent Gellért püspök kis legendája szerint hét évig élt együtt Gellérttel a remeteségben.

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek

3. A javaslathoz csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat